

УДК 340.13

DOI: 10.15587/2523-4153.2018.127346

«ЗАКОНОДАВСТВО» ЯК ЮРИДИЧНИЙ ТЕРМІН: ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУЛЮВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ

© В. І. Риндюк

У статті досліджується термін «законодавство» та зміст поняття, що ним позначається, в текстах нормативно-правових актів. Констатується неоднозначність розуміння поняття «законодавство» та відсутність його законодавчої дефініції. Звертається увага на необхідність дотримання вимог законодавчої техніки щодо юридичної термінології, а саме, наявність чіткої дефініції терміну «законодавство», що забезпечить його однозначне розуміння

Ключові слова: юридичний термін, законодавство, нормативно-правовий акт, міжнародний договір, система нормативно-правових актів

1. Вступ

Однією із складових забезпечення належної якості нормативно-правових актів та в подальшому ефективності правового регулювання суспільних відносин є дотримання вимог законодавчої техніки щодо особливостей використання термінів у текстах нормативно-правових актів. Зокрема, правил супроводження термінів дефініціями, а також забезпечення термінологічної уніфікації, а саме стабільності термінології (термінологічна стійкість, а не зміна термінології з кожним новим нормативно-правовим актом); її змістовна однозначності (несуперечливість, тобто послідовне застосування одного терміну в одному і тому ж самому значенні); загальновизначеності (застосування термінів відомих, а не придуманих законодавцем для даного нормативно-правового акта, відповідність національним та міжнародним термінологічним стандартам) та логічна впорядкованість тощо.

Одним із термінів, що використовується в тексті практично кожного нормативно-правового акта є термін «законодавство». Однак, як це не парадоксально, термін «законодавство» будучи чи не одним з найбільш часто використовуваних в сфері права, не має свого однозначного чіткого розуміння. В наукових працях присвячених цій проблемі звертається увага на потребу формулювання чіткої однозначної дефініції поняття «законодавство» та на практичну необхідність її нормативної легалізації.

2. Літературний огляд

Поняття «законодавство» є фундаментальною категорією теорії права, а отже його визначення як наукового поняття є в кожному юридичному словнику чи енциклопедії [1, с. 290], в будь-якому підручнику чи навчальному посібнику з теорії права [2, с. 188; 3, с. 311–312]. Практично кожний з провідних вітчизняних теоретиків права досліджував той чи інший аспект законодавства. Серед робіт присвячених саме проблемі формулювання дефініції поняття законодавства можна назвати наукові статті Д. Лилак, С. К. Дудар, В. П. Мельник, Ю. Ф. Прадід, М. Г. Кравченко [4], Н. В. Попович тощо. Разом з тим, всі автори намагаються визначити поняття «законодавство» за допомогою логічної операції перерахування, шляхом перерахування його складових, в результаті чого об'єм цього поняття так і залишається

невизначеним. Крім того, при використанні такого підходу зміст поняття «законодавство» практично співпадає зі змістом поняття «система нормативно-правових актів». Однак, відповідно до вимог законодавчої техніки, основним логічним прийомом за допомогою якого формулюються дефініції юридичних термінів є інша логічна операція, а саме визначення поняття через рід та видову відмінність.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті – дослідження особливостей використання останнього в текстах нормативно-правових актів.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

1. Аналіз змісту поняття «законодавство», який вкладається в нього в текстах чинних нормативно-правових актів.

2. З'ясування питання чи відповідає стан використання терміну «законодавство» в текстах нормативно-правових актів вимогам, які висуваються законодавчою технікою до термінології мови права.

3. Запропонувати власне бачення вирішення проблеми усунення багатозначності розуміння поняття «законодавство».

4. Термін «законодавство» в текстах нормативно-правових актів

Відповідно до правил законодавчої техніки у текстах нормативно-правових актів використовуються чотири види термінів:

1) загальноновживані терміни – звичайні, широко розповсюджені найменування предметів, якостей, ознак, дій, явищ, які однаковою мірою використовуються в побутовій мові, у художній і науковій літературі, у законодавстві; у нормативно-правових актах ці терміни використовуються в загальноприйнятому значенні і ніякого спеціально-юридичного змісту не мають, а отже не супроводжуються дефініціями;

2) загальноновживані терміни, що мають у законодавчому акті особливе, більш точне, спеціальне значення; такі терміни завжди супроводжуються дефініціями у текстах правових актів;

3) професійні терміни – терміни, які запозичені з різних областей спеціальних знань, наприклад, техніки, медицини, економіки, соціології, біології;

4) юридичні терміни – це слова (або словосполучення), що використовуються при викладенні змісту правового акта та є узагальненими найменуванням юридичного поняття; юридичні терміни завжди супроводжуються дефініціями в текстах нормативно-правових актів.

Разом з тим, багато юридичних термінів надалі широко поширюються в побуті, у художній літературі, активно застосовуються за межами юриспруденції [5, с. 113–115].

Виходячи із наведеної вище класифікації термін законодавство є юридичним терміном, що також досить часто використовуються і в інших сферах життя суспільства, наприклад, в політиці, в економіці, в повсякденному житті громадян. Зокрема, загальнономовний тлумачний словник української мови визначення слова законодавство пов'язує саме з сферою права. Так, законодавство визначається як сукупність усіх законів, що діють у якій-небудь державі або сукупність законів, що належать до окремої ділянки права (антидемпінгове законодавство, антимонопольне законодавство тощо) [6, с. 397].

Слова «законодавство» є спільнокореневим зі словом «закон», а отже ці слова пов'язані загальним лексичним значенням. При цьому іменник «законодавство» є збірним іменником, тобто іменником, що виражає сукупність (множинність) однакових або подібних предметів, що сприймаються як одне ціле. Словотвірне значення у збірних іменниках виражається відповідними суфіксами, зокрема і суфіксом -ств(о) [7, с.183]. Таким чином, якщо виходити з словотвірного лексико-граматичного значення «збірності» слова «законодавство», то можна зробити висновок, що законодавство – це сукупність (множинність) законів.

Однак, в свою чергу, і розуміння слова «закон» є неоднозначним. Слід погодитися з Б. С. Шалютіним, який підсумовуючи тлумачення слова «закон» приходиться до висновку, що існує два основних значення поняття «закон». Перш за все, це фундаментальна загальнонаукова категорія. В такому розумінні говорять про закони природи, суспільства, мислення тощо. Друге значення в різних енциклопедіях і словниках наводиться з позначкою «юр.» (юридичний) [8, с. 79]. Зокрема, тлумачний словник сучасної української мови наводить п'ять значень слова «закон»:

1) встановлене найвищим органом державної влади загальнообов'язкове правило, що має найвищу юридичну силу;

2) загальноприйняте, усталене правило співжиття, норма поведінки;

3) основні правила в якій-небудь ділянці людської діяльності, що впливають із самої суті справи;

4) об'єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв'язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їх внутрішньої природи, сутності; закономірність;

5) сукупність догм (основних положень) якої-небудь релігії, віровчення [6, с. 396–397].

Таким чином, якщо говорити про зміст, який вкладається в поняття «законодавство» як загальноживаний термін, а не як юридичний термін, то останній сприймається як сукупність (множинність) юри-

дичних законів; як всі встановлені державою загальнообов'язкові правила поведінки, у найбільш широкому значенні як синонім юридичного (позитивного, об'єктивного) права.

Однак, термін «законодавство» як юридичний термін не може мати настільки широкого значення та потребує уточнення, формування чіткої, як наукової, так і законодавчої дефініції. Юридичний термін – це слово (або словосполучення), що є узагальненим найменуванням поняття з правової сфери суспільного життя, має точний і визначений зміст, вирізняється змістовною однозначністю та функціональною стійкістю, та має визначення (дефініцію).

Слід погодитися з Н. В. Артикуца, що далеко не кожен юридичний термін має законодавчо закріплену дефініцію: термін, що створюється і функціонує у правовій науці, може не фіксуватися в законах, а мати лише наукову дефініцію (диспозиція правової норми, правова система, правосвідомість). До того ж, у науковій літературі, котра віддзеркалює процес формування правового знання, юридичний термін може мати декілька наукових дефініцій, які презентують різні наукові підходи і школи, різні аспекти вивчення одного й того самого правового поняття. Таке явище не є бажаним у законодавстві. Призначення законодавчих дефініцій полягає в тому, щоб через чітку й однозначну дефініцію певного спеціального поняття забезпечити його правильне розуміння і практичне використання, запобігти будь-яким хибним тлумаченням. Законодавча дефініція має бути єдиною, чіткою, однозначною, стислою, логічно та лінгвістично правильною, узагальненою, містити найсуттєвіші для правильного застосування терміна ознаки предмета або явища [9, с. 39, 43].

Щодо досліджуваного нами терміну «законодавство», то його законодавча (легальна) дефініція на сьогодні відсутня. Зокрема, з цього приводу в Рішенні Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. (справа про тлумачення терміну «законодавство») зазначається, що термін «законодавство» досить широко використовується у правовій системі в основному у значенні як сукупності законів та інших нормативно-правових актів, які регламентують ту чи іншу сферу суспільних відносин і є джерелами певної галузі права. Цей термін без визначення його змісту використовує і Конституція України (статті 9, 19, 118, пункт 12 Перехідних положень). У законах залежно від важливості і специфіки суспільних відносин, що регулюються, цей термін вживається в різних значеннях: в одних маються на увазі лише закони; в інших, передусім кодифікованих, в поняття «законодавство» включаються як закони та інші акти Верховної Ради України, так і акти Президента України, Кабінету Міністрів України, а в деяких випадках – також і нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади.

Дійсно, наприклад, ст. 1 Митного кодексу України визначає, що законодавство України з питань державної митної справи складається з Конституції України, цього Кодексу, інших законів України, що регулюють питання, зазначені у статті 7 цього Кодексу, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Украї-

ни, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання цього Кодексу та інших законодавчих актів. Відповідно до ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України. В ч. 3.1. ст. 3 Податкового кодексу України зазначається, що податкове законодавство України складається з Конституції України; цього Кодексу; Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи; чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими цим Кодексом. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. законодавство України про освіту ґрунтується на Конституції України та складається із цього Закону, спеціальних законів, інших актів законодавства у сфері освіти і науки та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Таким чином, в одних випадках поняття законодавства охоплює Конституцію України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та закони України; в інших випадках до цього переліку додаються і інші нормативно-правові акти, а також рішення органів місцевого самоврядування. При цьому, при визначенні поняття «законодавство» поряд з законами України як складові елементи законодавства називаються також «законодавчі акти» та «акти законодавства». Поняття двох останніх потребують уточнення їх співвідношення.

У вищезазначеному Рішенні Конституційного Суду України від 09.07.1998 р. (справа про тлумачення терміну «законодавство») зазначається, що термін «законодавство», що вживається у частині третій статті 21 Кодексу законів про працю України щодо визначення сфери застосування контракту як особливої форми трудового договору, треба розуміти так, що ним охоплюються закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постанови Верховної Ради України, укази Президента України, декрети і постанови Кабінету Міністрів України, прийняті в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України і законів України, тобто нормативно-правові акти вищих органів державної влади. Слід погодитися з О. Ф. Скакун яка пише, що таке розуміння є галузевим, Конституційний Суд України виходив зі змісту положень цього Кодексу, а отже використання означеного тлумачення законодавства не може бути поширеним на усі галузі законодавства [3, с. 312], а також на всю юридичну науку та практику.

Суддя Конституційного Суду України М. Д. Савенко в окремій думці (до справи про тлумачення терміну «законодавство») пише, що своїм Рішенням Конституційний Суд України не тільки не

зняв непорозуміння у застосуванні терміна «законодавство», а, навпаки, ускладнив його та дав звужене тлумачення цього терміна порівняно з практикою його застосування. При офіційному тлумаченні терміна, який неодноразово згадується в одному нормативно-правовому акті, необхідно виходити з того, що він вживається в одному значенні. Не може термін «законодавство» мати різне значення вживання більш ніж у сотні статей Кодексу законів про працю України. Далі, М. Д. Савенко вказує на те, що якщо виходити з лексичного значення терміна «законодавство», його граматичної ознаки «збірність», то можна зробити висновок, що це закони (сукупність законів), які прийняв відповідний повноважний орган. Конституція України закріпила принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову і визначила функції кожної гілки влади. Єдиним органом, до повноважень якого віднесено прийняття законів, є Верховна Рада України. Отже, під терміном «законодавство» необхідно розуміти сукупність законів, прийнятих Верховною Радою України [10].

5. Результати дослідження та їх обговорення

При визначенні поняття «законодавство» як юридичного терміну основним проблемним моментом є його елементний склад, тобто питання про те, які нормативно-правові акти (або можливо і інші офіційні джерела (форми) права, наприклад, нормативно-правові договори) ним охоплюються? Зокрема, трактування поняттям «законодавство» яке крім нормативно-правових актів охоплює і міжнародні договори, очевидно, виходить зі ст. 9 Конституції України в якій зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Наприклад, М. Г. Кравченко досліджуючи питання елементів національного законодавства України, вважає, що до останніх належать також рішення та висновки Конституційного Суду України. Зазначений автор пише, що законодавство є цілісною, високоорганізованою системою, яка має певні закономірності взаємодії між її складовими елементами. До елементів системи законодавства слід відносити:

1) всі види і типи державних законів України, а зокрема: Конституцію України, інші види конституційних законів, органічні закони, звичайні закони, нормативні акти, які мають силу законів (декрети), надзвичайні закони, закони прийняті на загальнонаціональних референдумах, тощо;

2) нормативно-правові акти, які були прийняті до проголошення незалежності України:

а) закони Української РСР, що не втратили чинності;

б) акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України за умови, що вони не суперечать Конституції та законам України;

3) чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також міжнародні договори Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам України;

4) рішення та висновки Конституційного Суду України з питань:

а) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

б) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

в) офіційного тлумачення Конституції та законів України;

г) відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України [4, с. 51].

Слід також звернути увагу на те, що спроба дати офіційне легальне визначення поняття «законодавство» була в проекті Закону «Про нормативно-правові акти» (№ 7409, дата реєстрації 01.12.2010 р.): «Законодавство України – утворена на ієрархічній основі система нормативно-правових актів та міжнародних договорів України». Разом з тим, в цьому проекті Закону до другого читання (17.10.2012 р.) термін законодавство вже не визначається, а визначається термін система нормативно-правових актів за допомогою логічної операції перерахування, тобто перераховуються складові елементи системи нормативно-правових актів. Хоча в самому тексті проекту Закону до другого читання термін «законодавство» використовується неодноразово без визначення його змісту [11]. Таким чином, постає ще одне питання про співвідношення понять «законодавство» та «система нормативно-правових актів». Як, до речі, залишається відкритим і питання співвідношення понять «законодавство» та «система законодавства», які в теорії права часто ототожнюються. Однак, слід зазначити, що термін «система законодавства», на відміну від терміна «законодавство», не використовується в текстах чинних нормативно-правових актів.

Система нормативно-правових актів визначається чинним нормативно-правовими актами:

1) закони, постанови та інші акти (резолуції, декларації, звернення, заяви) Верховної Ради України (ст. 91 Конституції України; п. 2 ст. 46 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р.). Постанови Верховної Ради України можуть мати нормативний характер (ч. 5 ст. 138 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 р.);

2) укази і розпорядження Президента України (ч. 3 ст. 106 Конституції України). Указ може бути нормативним та ненормативним (індивідуальним). Розпорядження не мають нормативного характеру та приймаються з поточних чи процедурних питань (п.п. 3, 4 Указу Президента України «Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України» від 15.11.2006 р.);

3) постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України (ч. 1 ст. 117 Конституції України; ч. 1 ст. 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р.). Акти Кабінету Міністрів України нормативного характеру видаються у формі постанов Кабінету Міністрів України, а акти Кабінету

Міністрів України з організаційно-розпорядчих та інших поточних питань – у формі розпоряджень Кабінету Міністрів України (ч.ч. 2, 3 ст. 49 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27.02.2014 р.);

4) накази міністерств України та інших центральних органів виконавчої влади (служб, агентств, інспекцій). Накази міністерств можуть мати нормативно-правовий зміст, а інші центральні органи виконавчої влади видають накази організаційно-розпорядчого характеру (ст.ст. 15, 23 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17.03.2011 р.);

5) щодо місцевих державних адміністрацій, то голова місцевої державної адміністрації в межах своїх повноважень видає розпорядження, а керівники структурних підрозділів – накази (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 9.04.1999 р.);

6) органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території (ч. 1 ст. 144 Конституції України; ст. 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.).

В системі нормативно-правових актів є також чинні декрети Кабінету Міністрів України, що були прийняті відповідно до делегованих законодавчих повноважень на підставі Закону України «Про тимчасове делегування Кабінету Міністрів України повноважень видавати декрети в сфері законодавчого регулювання» від 18.11.1992 р.

Формулювання дефініції юридичного терміну є універсальною логічною операцією. Визначенням є розкриття змісту поняття шляхом з'ясування якісних ознак предмета чи явища. Для визначення понять, що позначаються юридичними термінами використовують дві основні логічні операції:

1) визначення понять через рід і видову відмінність – це визначення поняття через інше поняття, що є найближчим його родом, з вказівкою на видову відмінність (ознака, якою відрізняється поняття, що визначається, від інших понять цього роду);

2) прийом визначення понять через перерахування – це визначення поняття шляхом казуїстичного перерахування частин або ознак предмету чи явища.

З наведеного вище, зрозуміло, що і визначення поняття «законодавство», і визначення поняття «система нормативно-правових актів» формулюються за допомогою логічної операції перерахування, тобто називаються складові цих понять (зокрема, нормативно-правові акти та міжнародні договори). В чому тоді ж різниця між цими поняттями?

На думку автора статті поняття законодавство необхідно визначати не за допомогою логічної операції перерахування, а за допомогою іншої логічної операції – визначення поняття через рід та видову відмінність, виокремивши певний родовий (первинний) елемент, що є спільним як для нормативно-правового акта, так і для нормативно-правового договору (або для всіх джерел (форм) позитивного (юридичного) права). На цю думку наштовхує і той

факт, що сьогодні ряд науковців пишуть про те, що поняття «законодавство» є застарілим і його слід замінити іншими поняттями, таким як «система джерел права». Зокрема, Н. С. Хомюк зазначає, що нині поняття «система законодавства», що складається з нормативно-правових актів певної держави, не відображає сучасних реалій, натомість усе вагомніше місце в поняттєво-категоріальному апараті посідає поняття «система джерел права». Н. С. Хомюк обґрунтовує свою позицію тим, що у попередній системі таке визначення системи законодавства не викликало критики, оскільки в ній нормативно-правовий акт був основним і чи не єдиним джерелом права. А сьогодні потребує іншого бачення системи нормативно-правової регламентації. Адже сучасні нормативно-правові комплекси регламентації суспільних відносин у різних правових системах світу, зокрема й в Україні, є значно різноманітнішими: і нормативно-правові акти, і нормативно-правові договори, і нормативно-правові прецеденти, і правові звичаї, і правові доктрини, і принципи права [12, с. 36–37].

Таким чином, якщо виходити з розуміння поняття законодавства як сукупності джерел (форм) позитивного (юридичного) права (в першу чергу, нормативно-правових актів та міжнародних договорів), то очевидно, що родовим (первинним) елементом, спільним для всіх джерел (форм) позитивного (юридичного) права, є норма права. Так, в теорії права нормативно-правовий акт визначається як офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженими суб'єктами нормотворчості, який установлює, змінює чи скасовує норми права. Відповідно, нормативно-правовий договір як двостороння або багатостороння угода, яка встановлює, змінює або скасовує норми права [2, с. 109, 113].

Зокрема, і окремі науковці акцентують увагу саме на цьому моменті при визначенні поняття «законодавство». Так, О. Ф. Шебанов визначаючи поняття законодавство підкреслював, що «законодавство є формою існування правових норм, засобом їх організації, надання їм визначеності, об'єктивованості» [13, с. 15–25]. Аналогічно, Н. Н. Вопленко пише, що законодавство являє собою сукупність законів і підзаконних нормативних актів, які є формою вираження юридичних норм.

Серцевиною, стрижнем норми права, як відомо, є її диспозиція, яка закріплює *права та обов'язки суб'єктів*. Разом з тим, відповідно до п. 1. ч. 1 ст. 92 Конституції України *права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина визначаються виключно законами України*. Таким чином, в найбільш загальному розумінні поняття законодавство слід розглядати як сукупність (множинність) норм права, що об'єктивовані в нормативно-правових актах або інших джерел (форм) позитивного (юридичного) права вищої юридичної сили. На думку автора статті саме в цьому напрямку слід здійснювати наукові пошуки дефініції терміну «законодавство». Однак, це вже предмет іншого дослідження.

6. Висновки

1. При використанні терміну «законодавство» у текстах нормативно-правових актах, у поняття, що ним позначається, вкладається різний зміст. В різних випадках поняттям «законодавство» охоплюється різний набір нормативно-правових актів. Отже, основним неоднозначним і проблемним моментом при спробі сформулювати законодавчу дефініцію цього поняття є його елементний склад, тобто питання про те, які нормативно-правові акти (або можливо і інші офіційні джерела (форми) права, наприклад, міжнародні договори) ним охоплюються?

2. Використання терміну «законодавство» у текстах нормативно-правових актів не відповідає вимогам законодавчої техніки до юридичної термінології. Зокрема, основними вимогами законодавчої техніки до термінології мови прав є термінологічна уніфікація, тобто однозначність, загальновизначеність і доступність термінів, а також правило супроводження юридичних термінів дефініціями в текстах нормативно-правових актів.

3. Запропоновано використати інший підхід до визначення поняття «законодавство», а саме визначати це поняття не за допомогою логічної операції перерахування, а за допомогою іншої логічної операції - визначення поняття через рід та видову відмінність, виокремивши певний родовий (первинний) елемент, що є спільним як для нормативно-правового акта, так і для нормативно-правового договору (або для всіх джерел (форм) позитивного (юридичного) права).

Література

1. Риндюк В. І. Проблеми законодавчої техніки в Україні: теорія та практика: монографія. К.: Вид-во «Юридична думка», 2012. 272 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / ред. В. Т. Бусел. К.; Перун: Перун, 2005. 1728 с.
3. Сучасна українська літературна мова: навч. пос. / Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. та ін.; за ред. С. О. Карамана. К.: Літера ЛТД, 2011. 560 с.
4. Шалютин Б. С. Закон и закон (юр.) // Государство и право. 2007. № 4. С. 79–83.
5. Артикуца Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення // Наукові записки. Юридичні науки. 2009. Т. 90. С. 39–44.
6. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 2-ге вид. К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. 520 с.
7. Окрема думка судді Конституційного Суду України Савенка М. Д. у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення частини третьої статті 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство»). Офіційний веб-сайт Конституційного Суду України. URL: <http://www.ccu.gov.ua/docs/391>
8. Кравченко М. Г. Поняття та елементи національного законодавства України // Держава і право. 2009. Вип. 46. С. 46–52.
9. Проект Закону про нормативно-правові акти. № 7409 від 01.12.2010 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=39123

10. Хомюк Н. С. Співвідношення поняття системи джерел права із суміжними поняттями // Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 4. С. 36–38.
11. Теорія держави і права: підручник / Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С. та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.
12. Шебанов А. Ф. Система отраслей законодательства: основания построения // Правоведение. 1976. № 4. С. 15–25.
13. Вовченко Н. Н. Понятие системы права // Вестник ВолГУ. 2009. Вып. 11. С. 11–16.

*Рекомендовано до публікації д-р юрид. наук Ющук О. І.
Дата надходження рукопису 20.02.2018*

Риндюк Віра Іванівна, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра теорії та історії права, Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», пр. Перемоги, 54/1, м. Київ, Україна, 03057

УДК 351.74 : 342.922

DOI: 10.15587/2523-4153.2018.127421

ДОСВІД ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ТА РЕСПУБЛІКИ ГРУЗІЇ ЩОДО НАДАННЯ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ ТА ШЛЯХИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ У ВІТЧИЗНЯНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

© Є. О. Лєгеза

У статті висвітлено досвід Литви та Грузії щодо надання публічних послуг та шляхи імплементації його у вітчизняне законодавство. Розкриті нормативно-правові акти надання публічних послуг в країнах Литви, Грузії. Запропоновано напрями удосконалення законодавства України про надання публічних послуг з урахуванням зарубіжного досвіду, а саме: цілодобовий зручний доступ для всіх користувачів; надання публічних послуг в одному місці («єдиний офіс», «єдино вікно» тощо)

Ключові слова: «єдине вікно», «єдиний офіс», електронний доступ, імплементація, послуга, публічна послуга

1. Вступ

Система публічного адміністрування в країнах, які отримали незалежність, стикнулася з адаптуванням до нестійких умов розвитку, глобалізаційних процесів, постійного зростання інформаційних потоків і технологій. Необхідність перетворень пов'язувалася з невдоволенням населення до суб'єктів публічної адміністрації. Кожна республіка колишнього СРСР має власний досвід у сфері здійснення адміністративних реформ, що зумовлено місцевими, політичними, історичними, правовими та культурними особливостями країни.

2. Літературний огляд

Питання правового регулювання послуг як правової категорії перебувають у центрі уваги вчених, а їх різні аспекти досліджувалися у працях таких науковців, як: В. Б. Авер'янов, І. П. Голосніченко, С. В. Ківалов, І. В. Ковбас, І. Б. Коліушко, Т. О. Коломоець, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, Р. С. Мельник, С. Г. Стеценко, В. П. Тимошук та ін.

Необхідно також зазначити, що вперше на рівні докторської дисертації захищена тільки одна дисертація Буханевича О.М. «Теоретико-правові та практико-економічні засади надання адміністративних послуг в Україні» (2016 рік), в якому комплексно розкрито теоретичні основи та практика правового регулювання надання адміністративних послуг в Україні [1].

О. М. Буханевич, Є. О. Лєгеза вказують, що надання послуг становить невід'ємну частину суспі-

льного виробництва будь-якої країни. Під послугою загалом мається на увазі діяльність одного суб'єкта, що здійснюється за ініціативою іншого з метою задоволення потреб останнього[1, с. 116; 2, с. 124].

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел висвітлити досвід Литви та Грузії щодо надання публічних послуг.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- 1) розкрити досвід Литви щодо надання публічних послуг;
- 2) охарактеризувати досвід Грузії щодо надання публічних послуг органами публічної адміністрації.

4. Генезис правового регулювання досвіду Литовської Республіки та Грузії щодо надання публічних послуг.

З 2000 по 2005 роки корупція поглинула майже всі сфери життя Республіки Грузія: хабарництво в автоінспекції, при отриманні паспортів, посвідчень водія, проходженні технічного огляду транспортного засобу, реєстрації власності, відкритті бізнесу, будівництві житла, отриманні освітніх (у вищих навчальних закладах) і медичних послуг.

Розмаїття корупційних схем змушувало підприємців вести подвійну бухгалтерію: одну – для податкових органів, іншу – для реального обліку. Компанії, до яких не були прихильні податкові органи